

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ
ΜΠΟΡΧΕΣ
ΤΟ ΤΑΝΓΚΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΜΑΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ
ΜΠΟΡΧΕΣ

ΤΟ ΤΑΝΓΚΟ

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονοι κλασικοί
Χόρχε Λούις Μπόρχες, *Το τάνγκο – Τέσσερις διαλέξεις*
Jorge Luis Borges, *El tango – Cuatro conferencias*
Μετάφραση: Μαρία Παλαιολόγου
Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος
Επιμέλεια-διόρθωση: Ελένη Γεωργοστάθη
Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Η φωτογραφία του εξωφύλλου παραχωρήθηκε
από τον αρχικό δικαιούχο στη Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ 2023
Copyright® Maria Kodama, 2016
All rights reserved
Copyright® για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ
(Εκδόσεις Πατάκη), 2020
Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Φεβρουάριος 2023
KET Δ212 ΚΕΠ 18/23
ISBN 978-618-07-0224-8

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΥΡΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εκδοτικό σημείωμα	9
Πρώτη διάλεξη	13
Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΤΑΝΓΚΟ. Εβαρίστο Καρριέγο. Ο γκάουτσο και το τάνγκο: σύμβολα της ιστορίας της Αργεντινής. Βισέντε Ρότσι και <i>Cosas de negros</i> . Αναφορά στον Γουίτμαν. Το «Τρίπτυχο» του Μαρσέλο ντελ Μάσο. Εικόνες και αναμνήσεις από το παλιό Μπουένος Άιρες. Οι κομπαδρίτο. Συνοικίες, οδοί και πλατείες. Τα «κακόφημα σπίτια». Τα όργανα του τάνγκο. Ετυμολογίες. Η άποψη του Λουγόνες.	
Δεύτερη διάλεξη	13
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΚΟΜΠΑΔΡΙΤΟ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΜΑΓΚΕΣ. Ο γκάουτσο αντικατοπτρίζεται στον κομπαδρίτο. Στροφές των Ιλάριο Ασκασούμπι, Χοσέ Ερνάντες και Εδουάρδο Γκουτιέρρες. Σάγκα: ένα σκανδιναβικό παράθεμα. Ψυχολογικές τεχνικές. Χαρακτηριστικά του κομπαδρίτο και του μάγκα. Η «σέχτα της κάμας και του θάρρους»: ιστορίες και διηγήσεις. Νικολάς Παρέδες. Τα πρόσωπα του τάνγκο. Οι ρίζες του στη μιλόνγκα. Οι «ακαδημίες».	
Τρίτη διάλεξη	13
ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΗ. Η Αργεντινή της Εκατονταετηρίδας. Οι εορτασμοί και ο κομήτης του Χάλλεϋ. Η Αργεντινή γίνεται γνωστή στον κόσμο. Το τάνγκο φτάνει στην Ευρώπη. Θεωρίες για την	

εξέλιξη του τάνγκο. Η προοδευτική θλίψη του: η μιλόγγκα, το πρωτόγονο τάνγκο και τα καυχησιάρικα τραγούδια έναντι του «κλασιάρικου» τάνγκο. Κάρλος Γαρδέλ. Αποσπάσματα μιας πιθανής εποποιίας. Παραλείπόμενα από τα προάστια της Λόμας ντε Σαμόρα.

Τέταρτη διάλεξη 13

Η ΑΡΓΕΝΤΙΝΙΚΗ ΨΥΧΗ. Το τάνγκο στην Ιαπωνία και στην Άπω Ανατολή. Τα πρόσωπα του τάνγκο: ο κομπαδρίτο, η γυναίκα ελευθερίων ηθών και οι «γόννοι καλής οικογενείας». Αναφορά στον Ρικάρδο Γκιράλδες και στην Αδελίνα ντελ Καρρίλ. Χαρακτηρισμοί του τάνγκο: Λουγόνες, Μιγκέλ Α. Καμίνο, Σίλβα Βαλδές, Μπιούν Κασάρες. Το τάνγκο ως λογοτεχνικό θέμα. «Άνθρωπος της πιάτσας»: το διήγημα και η ταινία. Το ρέμα Μαλντονάδο. Προκλήσεις και συμπλοκές. Ένα σύμβολο ευτυχίας.

ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Οι μαγνητοφωνήσεις που στάθηκαν αφορμή γι' αυτό το βιβλίο έφτασαν στα χέρια του συγγραφέα Μπερνάρντο Ατσάγα (Bernardo Atxaga) το 2002, όταν ο Χοσέ Μανουέλ Γκοϊκοετσέα (José Manuel Goikoetxea) του παρέδωσε ένα πακέτο με κάποιες μαγνητοταινίες και του εξήγησε πως ανήκαν σ' έναν Γαλικιανό, που είχε πάει στην Αργεντινή μικρό παιδί και μετά είχε δουλέψει ως μουσικός παραγωγός στη Γερμανία (ήταν ο Μανουέλ Ρομάν Ρίβας [Manuel Román Rivas], που απεβίωσε το 2008). Τις είχε φέρει από το Μπουένος Άιρες και τις χάρισε στον Γκοϊκοετσέα για να τον ευχαριστήσει για τη φιλία του. Ο Ατσάγα άκουσε το υλικό, το ψηφιοποίησε και επιβεβαίωσε την αυθεντικότητά του όταν ο Έντγουιν Γουίλλιαμσον (Edwin Williamson), συγγραφέας του βιβλίου *Borges: A life* (2007), έγραψε γι' αυτές τις ομιλίες, που διαφημίζει η εφημερίδα *La Nación* στη σελίδα 6 της έκδοσης της 30ής Σεπτεμβρίου του 1965. Εκεί, με τον τίτλο «Για τα ζητήματα του τάνγκο θα μιλήσει ο Χόρχε Λουίς Μπόρχες», ανακοινώνεται «μια σειρά διαλέξεων, που θα λαμβάνουν χώρα κάθε Δευτέρα

του Οκτωβρίου στις 19.00, στον πρώτο όροφο, διαμέρισμα 1, της οδού Χενεράλ Όρνος 82», στις οποίες «θα μιλήσει για την “Καταγωγή και τις εκφάνσεις του τάνγκο”, “Τον Κομπαδρίτο”, “Το Ρίο ντε λα Πλάτα των αρχών του αιώνα” και για “Το τάνγκο και τα παρακλάδια του”». Τελικά, το 2012, ο Ατσάγα δημοσίευσε την ιστορία των μαγνητοταινιών στο περιοδικό *Erlea* της Euskaltzaindia (Βασιλικής Ακαδημίας της Βασκικής Γλώσσας). Δυο χρόνια μετά, τις έστειλε στον παλιό του φίλο συγγραφέα Θέσαρ Αντόνιο Μολίνα (César Antonio Molina), διευθυντή του Casa del Lector (Οίκου του Αναγνώστη) στη Μαδρίτη, λέγοντάς του πως του τις εμπιστευόταν για να τους δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή δημοσιότητα. Ο Θέσαρ Αντόνιο Μολίνα μίλησε αμέσως με την παλιά του φίλη Μαρία Κοντάμα (Maria Kodama), η οποία του είπε πως αγνοούσε αυτό το ζήτημα. Ο Θέσαρ Αντόνιο έστειλε στο Μπουένος Άιρες ένα αντίγραφο των εγγραφών για να τις ακούσει. Αρκετές εβδομάδες αργότερα, η χήρα του Μπόρχες επιβεβαίωσε πως ήταν αυθεντικές. Ο διευθυντής του Casa del Lector και η Μαρία Κοντάμα συμφώνησαν τότε πως στο πρώτο ταξίδι που θα έκανε εκείνη στη Μαδρίτη θα έδιναν μια συνέντευξη Τύπου για να μιλήσουν γι’ αυτό το ζήτημα, η οποία τελικά πραγματοποιήθηκε στις 4 Νοεμβρίου του 2013 (ο Ατσάγα συμμετείχε μέσω βιντεοκλήσης) και συγκέντρωσε μεγάλο πλήθος, με παρουσία δημοσιογράφων όχι μονάχα από τον ισπανικό Τύπο αλλά και απ’ όλο τον κόσμο και ιδιαίτερα από τη Λατινική Αμερική. Από κείνη τη στιγμή και μετά, ξεκίνησε η εκδοτική πορεία που σήμερα καθιστά δυνατή τη συνάντηση αυτού του βιβλίου με

τους αναγνώστες του. Με τα λόγια του Θέσαρ Αντόνιο Μολίνα, «αυτός ο περίπλους αναπαριστά συμβολικά αυτό που είναι η λατινοαμερικάνικη κοινότητά μας: ένας Γαλικιανός μαγνητοφωνεί έναν Αργεντινό· ο Γαλικιανός δίνει τη μαγνητοφώνηση σε έναν Βάσκο και ο Βάσκος τη δίνει σε έναν άλλο Γαλικιανό, για να βγει τελικά στο φως το ντοκουμέντο ενός Αργεντινού, ενός από τους σπουδαιότερους λογοτέχνες όλων των εποχών».

Η επιμέλεια του οριστικού κειμένου, ο πίνακας περιεχομένων και οι σημειώσεις αυτού του βιβλίου οφείλονται στη σχολαστική δουλειά του Μαρτίν Άδισ (Martín Hadis).

ΠΡΩΤΗ ΔΙΑΛΕΞΗ

Η καταγωγή του τάνγκο

*Εβαρίστο Καρριέγο. Ο γκάουτσο και το τάνγκο:
σύμβολα της ιστορίας της Αργεντινής. Βισέντε Ρόσσι
και Cosas de negros. Αναφορά στον Γουίτμαν.
Το «Τρίπτυχο» του Μαρσέλο ντελ Μάσο. Εικόνες
και αναμνήσεις από το παλιό Μπουένος Άιρες.
Οι κομπαδρίτο.¹ Συνοικίες, οδοί και πλατείες.
Τα «κακόφημα σπίτια». Τα όργανα του τάνγκο.
Ετυμολογίες. Η άποψη του Λουγόνες.*

¹ Compadritos: πρόκειται για κρεολούς που ζούσαν στις παρυφές της πόλης, νταήδες και μαχαιροβγάλτες, αλλά όχι απαραίτητως άνεργους μεροκαματιάρηδες, καθώς στις τάξεις τους υπήρχαν και επαγγελματίες. Εμφανίστηκαν μετά το 1870 ή 1875 και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, εκτελούσαν και χρέη μπράβων των ντόπιων πολιτικών. Έχουν πάρα πολλά κοινά στοιχεία, τόσο ως προς τον τρόπο ζωής όσο και ως προς τις ενδυματολογικές τους επιλογές, με τον κουτσαβάκη. Θεωρούνται η αστική συνέχεια του γκάουτσο. (Σ.τ.Μ.)

Κυρίες, κύριοι, φίλοι,
Θέλω να κάνω μια διευκρίνιση προηγουμένως, που πιθανότατα θα είναι πολλές εκ των προτέρων διευκρινίσεις. Η πρώτη είναι πως υπαγόρευσα, βιαστικά, από τηλεφώνου, τη σειρά των θεμάτων αυτών των διαλέξεων, κι ύστερα που το ξανασκέφτηκα, θεώρησα πιο φυσικό να τροποποιήσω αυτή τη σειρά. Οπότε θα αρχίσουμε, για να εξετάσουμε την ιστορία του τάνγκο, θα αρχίσουμε από το σκηνικό, από την ατμόσφαιρα, ύστερα θα περάσουμε στα πρόσωπα του τάνγκο, κατόπιν στην εξέλιξή του, που μετράει πλέον πολύ περισσότερο από μισό αιώνα, κι ύστερα ίσως να διακινδυνεύσω και κάποια δειλή παρατήρηση για το παρόν και το μέλλον του τάνγκο. Και ενδεχομένως να μπορούσαμε να θυμηθούμε και την ανάλογη εξέλιξη της τζαζ, της hot jazz, των ποταμόπλοιων του Μισισσιπιπής, ακόμα και την cool jazz κάποιων διανοούμενων μουσικών του Σικάγο και της Καλιφόρνια, μακριά από τον τόπο και το περιβάλλον της προέλευσής της.

Θέλω να σας πω επιπλέον, επίσης εκ των προτέρων, πως

γύρω στο 1929 εκμεταλλεύτηκα το δεύτερο Βραβείο Λογοτεχνίας του Δήμου, το βραβείο που περισσότερο απ' όλα με συγκίνησε στη ζωή μου, αντιστοιχούσε τότε στο σημαντικό ποσό των τριών χιλιάδων πέσος, για να αφιερώσω ένα έτος στην αναψυχή μου, να γράψω δηλαδή ένα βιβλίο για μένα. Αυτό το βιβλίο ήταν μια μελέτη για τον παλιό μου γείτονα στο Παλέρμο, τον ποιητή Εβαρίστο Καρριέγο.² Φυσικά, το ζήτημα του Καρριέγο με οδήγησε στο ζήτημα του τάνγκο και άρχισα να ερευνώ. Και εκείνα τα χρόνια –βρισκόμαστε στο 1929– αυτή η έρευνα ήταν πιο εύκολη από σήμερα. Δεν υπήρχε, οπωσδήποτε, η πληθώρα των βιβλίων που υπάρχουν τώρα, αλλά εγώ μπόρεσα να κουβεντιάσω με τους πρώτους, με τους ανθρώπους του τάνγκο, με τους άντρες του τάνγκο. Κι έπειτα, θα πηγαινέι ένας μήνας, κουβέντιασα με κάποια πρόσωπα που δεν είχα μπορέσει να προσεγγίσω τότε: προχθές το βράδυ, για παράδειγμα, κουβέντιαζα με τον Αλμπέρτο Γκονσάλες Άτσα, έναν από τους πιο διάσημους μόρτες της εποχής, κι εκείνος μου έδωσε στοιχεία που επιβεβαίωναν αυτά που είχα βρει προηγουμένως εγώ. Σ' αυτές... Σ' αυτές τις έρευνες δεν έφτασα να κάνω αυτό που η αγγλέζικη δικηγορία αποκαλεί *leading questions*, ερωτήσεις δηλαδή που υπαινίσσονται μια απόκριση. Εγώ έκανα πολύ γενικές ερωτήσεις κι άφη-

² Ο Αργεντινός συγγραφέας Εβαρίστο Φρανσίσκο Εστανισλάο Καρριέγο (Evaristo Francisco Estanislao Carriego), γνωστός ως Εβαρίστο Καρριέγο, γεννήθηκε στην Παρανά, επαρχία του Έντρε Ρίος, στις 7 Μαΐου του 1883 και πέθανε στο Μπουένος Άιρες στις 13 Οκτωβρίου του 1912. Ο Μπόρχες εκδίδει το βιβλίο του *Εβαρίστο Καρριέγο*, που περιλαμβάνει την «Ιστορία του τάνγκο», το 1930.

να τους συνομιλητές να πουν όλα όσα ήθελαν να πουν κατά την όρεξή τους.

Συμβουλευτήκα όμως και το γραπτό υλικό. Υπάρχει ένα έργο που διαθέτει εξαιρετικές σελίδες, το *Cosas de negros*, του Ουρουγουανού τυπογράφου Βισέντε Ρόσσι,³ που έμεινε στην οδό Ντεάν Φούνες, στην Κόρδοβα, με τον οποίο διατήρησα κάποια επιστολική επαφή. Ύστερα πήγα να τον δω στην Κόρδοβα. Με δέχτηκε ο Βισέντε Ρόσσι. Εξεπλάγην που ήταν τόσο νέος, αλλά επρόκειτο για τον γιο του, ο πατέρας είχε πεθάνει. Και τούτες τις μέρες εμφανίστηκε ένα βιβλίο με τον τίτλο *Recuerdos del 900*, του Λάστρα,⁴ που έρχεται να επιβεβαιώσει αυτό που μου είχαν πει τόσο άνθρωποι το 1929, αυτό που μου είχαν πει συνθέτες, νυχτόβια παλικαράκια, που δεν ήταν πλέον νυχτόβια παλικαράκια αλλά σοβαροί κύριοι.

Μίλησα για διαλέξεις, αλλά υπάρχει πράγματι μια λέξη, όχι μονάχα πιο συμπαθητική, αλλά και που εγώ θα ήθελα να είναι και πιο δίκαιη, η λέξη «ομιλία». Κι έτσι, θα μου

³ Vicente Rossi (1871-1945): δημοσιογράφος, συγγραφέας, ερευνητής και επιμελητής εκδόσεων, που εγκαταστάθηκε στην Κόρδοβα από το 1898 και μετά, στα είκοσι επτά του χρόνια. Η πρώτη έκδοση του *Cosas de negros* [Νέγρικες υποθέσεις] κυκλοφόρησε το 1926.

⁴ Αναφέρεται στον τόμο *Recuerdos del 900* [Αναμνήσεις του 900], του Felipe Amadeo Lastra (1883-1974), που εξέδωσε ο εκδοτικός οίκος Editorial Huemul, Μπουένος Άιρες, 1965. Το περιοδικό *Cuadernos del Sur* παρουσίασε το βιβλίο ως εξής: «Ο Φελίπε Αμαντέο Λάστρα, ένας ώριμος άντρας ειδικευμένος στην εκτροφή κρεολών αλόγων, αποπειράται να φιλοτεχνήσει το πορτρέτο του πάλαι ποτέ Μπουένος Άιρες. Το έργο του είναι μια μελέτη με υποκειμενική αξία, που διαθέτει την αξιοπιστία που του δίνει το γεγονός πως ο συγγραφέας έζησε σ' αυτή την εποχή».

άρεσε πολύ να συμπληρώνετε, να διορθώνετε, να αντικρούατε αυτά που λέω, καθώς δε φιλοδοξώ μονάχα να διδάξω κάτι, παρά φιλοδοξώ και να μάθω επίσης. Αυτές τις τέσσερις ομιλίες δηλαδή, που ξεκινούν σήμερα στη νότια συνοικία, αυτή τη συνοικία που αγαπούσα πάντοτε, διότι πάντοτε ένιωθα πως οι κάτοικοι του Μπουένος Άιρες, πέρα από την τυχαιότητα της τοπογραφίας, πέρα από το αν ζεις στο Σααβέδρα ή στο Φλόρες ή στον Βορρά, είμαστε όλοι άνθρωποι του Νότου. Ο Νότος είναι ένα είδος μυστικής καρδιάς του Μπουένος Άιρες· θα μπορούσαμε να πούμε: εδώ βρίσκεται το Μπουένος Άιρες. Σε κάθε περίπτωση, αν θέλαμε να προσθέσουμε ακόμα μία συνοικία, αυτή η συνοικία θα ήταν το Κέντρο· θεωρώ πως είμαστε όλοι άνθρωποι της Φλορίδα και της Κορριέντες, είμαστε άνθρωποι της δικής μας συνοικίας και είμαστε, ουσιαστικά και αναπόδραστα, άνθρωποι του Νότου, του τόσο στενά δεμένου με την ιστορία της Αργεντινής.⁵

Και τώρα, προτού περάσω στην ιστορία του τάνγκο, θα ήθελα να αρχίσω, δε θα έλεγα με την πρώτη μου παρέκ-

⁵ Στη διάλεξή του για την «Τυφλότητα» στο βιβλίο *Εφτά νύχτες*, ο Μπόρχες ξεκαθαρίζει: «Για όλους εμάς τους πρωτευουσιάνους, οι νότιες συνοικίες είναι, κατά κάποιον μαγικό τρόπο, το μυστικό κέντρο του Μπουένος Άιρες· όχι το άλλο, το ελαφρώς φανταχτερό κέντρο που δείχνουμε στους τουρίστες [...] Με τον καιρό, οι νότιες συνοικίες έγιναν το ταπεινό και μυστικό κέντρο του Μπουένος Άιρες. Όταν σκέφτομαι το Μπουένος Άιρες, σκέφτομαι το Μπουένος Άιρες που γνώρισα παιδί: τα χαμόσπιτα, τις πλακόστρωτες αυλές, τις βεράντες, τα πηγάδια με τις χελωνίτσες, τα καγκελωτά παράθυρα. Έτσι ήταν τότε όλη η πόλη. Σήμερα, όλα αυτά διατηρούνται μόνο στις νότιες γειτονιές». [X. Λ. Μπόρχες, *Δοκίμια* (δεύτερος τόμος), μτφρ. Αχ. Κυριακίδη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015.]

κλιση, γιατί αυτή είναι πιθανότατα η δεύτερη, αλλά μάλλον με μια παράξενη παρατήρηση, που δεν ξέρω αν έχει γίνει ακόμη. Αναμφίβολα έχει γίνει, αφού τίποτα δε συμβαίνει για πρώτη φορά, αλλά δεν ξέρω αν έχει γίνει αρκετά επίμονα. Είναι πολύ απλό: Θα σας καλούσα να ξεχάσετε για μια στιγμή το τάνγκο· θα έλεγα να σκεφτούμε –εν συντομία τουλάχιστον– την ιστορία της Αργεντινής μας, αυτή τη σύντομη μέσα στον χρόνο ιστορία, αφού δε φτάνει ούτε τους δυο αιώνες, αλλά την τόσο πλούσια, όπως όλες οι ιστορίες, και ίσως περισσότερο από άλλες ιστορίες, σε δραματικά συμβάντα.

Ας σκεφτούμε αυτή την απαρίθμηση –μπορείτε να μείνετε ήσυχοι, δε θα είναι εξαντλητική–, ας σκεφτούμε τη μερική κατάκτηση αυτών των εδαφών, ας σκεφτούμε πως η χώρα μας υπήρξε μια από τις πιο φτωχές αποικίες, πιο απομακρυσμένη, πιο προαστιακή θα μπορούσαμε να πούμε, της απέραντης Ισπανικής Αυτοκρατορίας, αφού εδώ δεν υπήρχαν πολύτιμα μέταλλα, ούτε και πολλοί κάτοικοι για να προσηλυτιστούν στη χριστιανική πίστη. Μπορούμε να σκεφτούμε επίσης την παραδοξολογία πως ήταν αρκετές μερικές χούφτες Ισπανών για να γκρεμίσουν αυτοκρατορίες, όπως εκείνη του Μεξικού ή του Περού. Και πως, αντιθέτως, εδώ, ο πόλεμος εναντίον του Ινδιάνου κράτησε και μετά την Ανεξαρτησία. Κι έτσι, ένας παππούς μου, που θα πέθαινε το '74, στη Λα Βέρδε, υπήρξε επικεφαλής συννοριοφύλακας στο Χουνίν και προηγούμενος είχε πολεμήσει κοντά στην Ασούλ.⁶ Και ο πόλεμος απέναντι στις

⁶ Αναφέρεται στον παππού του από την πλευρά του πατέρα του, τον

αναπάντεχες επιθέσεις των Ινδιάνων συνεχίστηκε πιο βόρεια, στο Τσάκο. Όλο αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός πως ίσως να είναι πιο εύκολο να κατακτηθούν πόλεις, οχυρά, παρά να τα βάλεις με ομάδες Ινδιάνων που, νικημένοι ή νικητές, διασκορπίζονταν, γίνονταν αόρατοι στην πάμπα.

Ύστερα ας σκεφτούμε την ίδρυση των πόλεων, που στην αρχή θα ήταν απλές φρουρές. Κατόπιν έχουμε τις εγγλέζικες εισβολές, που δεν απέκρουσαν οι Αρχές, αλλά ο κόσμος του Μπουένος Άιρες. Έπειτα ακολουθεί η Επανάσταση του Μαΐου, οι πόλεμοι της Ανεξαρτησίας, εγχείρημα που κατά μεγάλο μέρος ήταν έργο των Αργεντινών, των Βενεζουελάνων, των Κολομβιανών· αυτοί οι πόλεμοι που ανάγκασαν τόσους Αργεντινούς να πολεμήσουν και πολλές φορές να πεθάνουν για την πατρίδα, για τις πατρίδες, αφού στην τελευταία μάχη, αυτή του Αγιακούτσο, υπήρξαν γρεναδιέροι που βγήκαν με τον Σαν Μαρτίν και ήταν ακόμη παιδιά. Ας σκεφτούμε έπειτα τους εμφυλίους πολέμους, τον νικηφόρο πόλεμο με τη Βραζιλία, την πάλη ενάντια στην πρώτη δικτατορία, την οργάνωση της χώρας, τις επαναλαμβανόμενες μάχες με τις ένοπλες πολιτικές φατρίες· ας θυμηθούμε τα ονόματα του Λόπες Χορδάν και του Πενιαλόσα, μεταξύ των αρχηγών τους. Ύστερα, τον πόλεμο με

συνταγματάρχη Φρανσίσκο Μπόρχες Λαφινούρ (Francisco Borges Lafinur), που σκοτώθηκε στη μάχη της Λα Βέρδε, στις 26 Νοεμβρίου 1874, όπου οι επαναστατικές δυνάμεις του Μπαρτολομέ Μίτρε βρέθηκαν αντιμέτωπες με εθνικά στρατεύματα υπό τις διαταγές του αντισυνταγματάρχη Χοσέ Ινοσένσιο Άριας.

την Παραγουάη, τη συγκρότηση σε έθνος. Κι επιπλέον, το γεγονός πως το Μπουένος Άιρες θα έφτανε να γίνει μια από τις σπουδαιές πόλεις του κόσμου. Ας σκεφτούμε ορισμένους εκπληκτικούς ανθρώπους που βγάλαμε: Μου αρκεί να αναφέρω τον Σαρμιέντο, τον Λουγόνες. Και ας σκεφτούμε, πάνω απ' όλα, αυτό που σηματοδοτούν πολλές ανθρώπινες γενιές: ας σκεφτούμε τις μάχες, την εξορία, τις αρρώστιες ή τους θανάτους, αυτή την οριστική τραγωδία που είναι η μοίρα κάθε ανθρώπου. Και όλα αυτά μέσα σε κάτι περισσότερο από εκατόν πενήντα χρόνια. Και όλα αυτά συμβαίνουν με έναν κάπως κρυφό τρόπο, αφού σχεδόν δεν τα μαθαίνει ο κόσμος (κάποιο γεγονός της διάνοησης γίνεται γνωστό: ο Μοντερνισμός, για παράδειγμα, που λαμβάνει χώρα πρώτα στη Νότιο Αμερική και ύστερα φτάνει στην Ισπανία, όπου εμπνέει μεγάλους ποιητές, όπως τους Μανουέλ και Αντόνιο Ματσάδο και τον ντελ Βάγε Ινκλάν και τον Χουάν Ραμόν Χιμένεθ, για να μην αναφέρουμε άλλα ονόματα). Και ας σκεφτούμε πως όλη αυτή η πλοκή, που αρχίζει σε μια πεδιάδα στη μέση του πουθενά, στην οποία δεν υπήρχε καν –ή υπήρχε πολύ λίγο– χορτάρι ή πράσινο γρασίδι... Ας σκεφτούμε πως όλα αυτά οδηγούν σε μια μεγάλη χώρα σαν αυτή που είμαστε, ή σαν αυτή που υπήρξαμε μέχρι πριν από λίγο. Και ας σκεφτούμε πως ο κόσμος δεν ξέρει τίποτα γι' αυτήν, εκτός από δυο λέξεις: δυο λέξεις που στο Εδιμβούργο, στη Στοκχόλμη, στην Πράγα, ίσως και στο Τόκιο ή στη Σαμαρκάνδη, λέγονται όταν κάποιος αναφέρει τη Δημοκρατία της Αργεντινής. Αυτές οι λέξεις αντιστοιχούν σ' έναν άνθρωπο και μια μουσική (που είναι και χορός). Αυτός ο άνθρωπος είναι ο γκάουτσο.

Και υπάρχει ήδη κάτι μυστηριώδες σ' αυτό, γιατί ο τύπος του έφιππου μοναχικού βοσκού απαντά σε όλη την Αμερική: από τη Νεμπράσκα και τη Μοντάνα ως τη νότια μεθόριο της ηπείρου. Έχουμε τον *σερτανέχο*, τον *γιανέρο*, τον *γουάσο*, τον *γκαούτσο*, τον *καουμπόι*, τον *γκάουτσο*. Κι αυτός που πρώτος καταφέρνει να αποκτήσει φήμη, δίχως να είναι ουσιωδώς διαφορετικός από τους άλλους, είναι ο γκάουτσο. Και υπάρχει μια απόδειξη γι' αυτό σε ένα ποίημα ενός μεγάλου Βορειοαμερικάνου ποιητή, του Γουόλτ Γουίτμαν, ο οποίος το 1856 –λίγα χρόνια μετά την πτώση του Ρόσας– γράφει ένα ποίημα γενναιόδωρο και από καρδιάς με τον γαλλικό τίτλο –γλώσσα που εκείνος αγνοούσε– «*Salut au monde*» («Χαιρετισμός στον κόσμο»). Κι αρχίζει να κουβεντιάζει με τον εαυτό του και να ρωτάει: «Τι βλέπεις, Γουόλτ Γουίτμαν;». Κι εκείνος λέει πως βλέπει μια σφαίρα, μια σφαίρα μισή μέρα μισή νύχτα, που γυρίζει στο σύμπαν. Κι ύστερα: «Τι ακούς, Γουόλτ Γουίτμαν;». Και τότε εκείνος ακούει τους χειροτέχνες, ακούει τραγούδια παντού. Κι ύστερα ξαναρωτάει «Τι βλέπεις, Γουόλτ Γουίτμαν;», «Δώσ' μου το χέρι σου, Γουόλτ Γουίτμαν». Κι όταν φτάνει, αφού έχει περάσει από τους τύμβους των *vikings*⁷ και από

⁷ Τον Μπόρχες τον ενοχλούσε αόριστα ο εξισπανισμός αυτής της λέξης και προτιμούσε να την προφέρει Vikings. Στο πρόλογο του βιβλίου του *Εγκώμιο της σκιάς* (1969) έγραψε: «Τα πρόσωπα της Ισπανικής Βασιλικής Ακαδημίας θέλουν να επιβάλουν σ' αυτή την ήπειρο τη φωνητική τους ανικανότητα: μας συμβουλεύουν να χρησιμοποιούμε παρωχημένα σχήματα. Τώρα τελευταία σκέφτηκαν να γράψουν *vikingo*, αντί για *viking*. Υποπτεύομαι πως σύντομα θα ακούσουμε να μιλούν για το έργο του Κίπλινγκο» (αναφέρεται στον Ράντγιαρντ Κίπλινγκ).

τους προσκυνητές του Γάγγη, όταν φτάνει σ' αυτές τις περιοχές λέει:

Βλέπω τον Γκάουτσιο [...]

*Βλέπω τον ασύγκριτον αλογοκαβαλάρη με το λάσο του
στο μπράτσο.*

*Βλέπω πάνω στις πάμπας των αγριμιών το κυνήγι για τα
τομάρια τους.^{8,9}*

⁸ Μετάφραση Στάθης Σπηλιωτόπουλου, από το τεύχος 1321 της *Νέας Εστίας*. (Σ.τ.Μ.)

⁹ Η μετάφραση (στην πραγματικότητα μια συντομότερη εκδοχή της) που έκανε ο Μπόρχες στο *Φύλλα χλόης*, με εικονογράφηση του Antonio Berni, εκδόθηκε από τον οίκο Juárez Editor, στο Μπουένος Άιρες, το 1969. Το ποίημα «Salut au monde», στο οποίο αναφέρεται εδώ, βρίσκεται στο βιβλίο VI του αγγλικού πρωτοτύπου. Ο Μπόρχες δε συμπεριέλαβε αυτό το ποίημα στην ανθολογία του, αλλά είναι ξεκάθαρο πως το γνώριζε καλά, αφού το αναφέρει στο δοκίμιό του με τον τίτλο «Σημείωση για τον Γουόλτ Γουίτμαν» (που δημοσιεύθηκε στο *Los anales de Buenos Aires* το 1947 και αργότερα συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο *Discusión, Buenos Aires*, Emecé, 1957). Ύστερα, στο σύντομο δοκίμιο «Ο γκάουτσο 1800-1900» (που δημοσιεύθηκε στον τόμο *El gaucho del Río de la Plata 1800-1900* και στο *Textos recobrados III: 1956-1986*), ο Μπόρχες παραθέτει τους ίδιους στίχους που εμφανίζονται εδώ, αλλά ελαφρώς πιο πλήρεις: «Βλέπω τον Γκάουτσιο να σκίζει τους κάμπους / Βλέπω τον ασύγκριτον αλογοκαβαλάρη με το λάσο του στο μπράτσο. / Βλέπω πάνω στις πάμπας των αγριμιών το κυνήγι για τα τομάρια τους». Στο ίδιο δοκίμιο ισχυρίζεται πως ο γκάουτσο «ήταν ο πρώτος Αργεντινός που καταγράφηκε στο φαντασιακό της ανθρωπότητας».